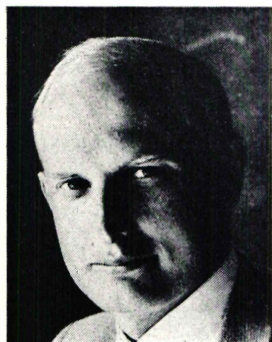

”Förbandslådeprincipen”

P. C. Jersild

Sjukskrivning, sjukpension, arbetsvård och liknande begrepp måste sättas in i ett större politiskt sammanhang. Detta innebär bl a att ekonomiska rättigheter inte skall knytas ihop med medicinska diagnoser, hävdar P C Jersild, förtröendeläkare i statens personalvårdsnämnd, i nedanstående inlägg — som också förekommit i Sveriges Radios "Angeläget" i april 1970.

Det är nu min övertygelse att man måste sätta in sjukskrivning, sjukpension, arbetsvård och liknande begrepp i ett större politiskt sammanhang. Alla samhällen har och har haft tendenser att skilja på två slags människor, de produktiva och de icke-produktiva. Icke-produktiv kan man legalt vara om man är minderårig, över 67 eller till exempel lider av någon av samhället godkänd sjukdom.

Nu har det emellertid inte alltid varit på det viset. Förr i världen, för till exempel 100 år sen, fanns det mycket få "legala" orsaker att inte vara produktiv, att inte vara lönsam. På den tiden fanns ett slags "negativ jämlikhet". Alla icke-lönsamma drogs över en kam antingen de var spetälska, minderåriga eller schizofrena. Om man inte var besutten förstås — för då hade man ju alltid ett kapital som arbetade åt en i stället.

Och hur är läget i Sverige idag? Hur ser det ut i det nästan färdigbyggda folkhem där finansminister Sträng håller taklagsfest? Jag menar att utvecklingen på senare år gått mot ett allt mera skärpt lönsamhetstänkande, att klyftan mellan lönsamma och icke-lönsamma medborgare snabbt

fördjupas. Att vara en lönsam människa innebär då inte bara att man tjänar mer pengar, det innebär också att man enligt rådande värderingar får ett högre status och kort sagt ett högre människovärde. För människovärde och individuell, ekonomisk lönsamhet hör ihop i vårt samhälle.

Ett modernt, humant samhälle kan givetvis inte låta sina icke-lönsamma medborgare svälta ihjäl. Naturligtvis inte — det finns följaktligen en hel uppsättning stödåtgärder: socialhjälp, sociallön, sjukpension och ATP, vars princip ju är att den som varit riktigt, riktigt lönsam i 15 år inte skall behöva vidkännas en alltför märkbar standardsänkning på alderdomen — d.v.s. aldrig behöva sänka sej till de ständigt olönsammas nivå.

Ekonomiska skyddsnät

Men ett modernt blandekonomiskt samhälle nöjer sej inte bara med ekonomiska skyddsnät. I humanitetens namn måste vi ju se till att de icke-lönsamma på något sätt kan behålla ansiktet, att de kan visa legala orsaker till utebliven ekonomisk framgång och inse att de trots allt är nästan lika mycket människovärda som oss andra. Det är här läkarna kommer in. För det kanske bästa alibi för att inte vara lönsam är ju sjukdom. Inte vilken sjukdom som helst gudbevars men någon

Anförande vid Svenska Psykiatriska Föreningens vintermöte i Falun 6—7 mars 1970.

som finns upptagen i en av dom officiella förteckningarna, till exempel Riksförsäkringsverkets. Det är synd om den som är sjuk, det är tråkigt att den som är sjuk inte kan tjäna så mycket pengar, men den som är sjuk är i alla fall inte lat, eller arbetsovillig, eller "sociopat" — sociopat förresten? Förr hette det psykopat. Men om man kallar en psykopatologisk sociopat för "karaktersneuros" i stället så kanske man kan ordna till en sjukpension till förfång för såväl samhället som individen. Betyder det här att jag håller på att kasta ut barnet med badvattnet? Att jag försöker raljera bort allt vad sjukdom heter? Inte alls. Vad det nämligen handlar om är att samhället försöker skylla över brister i det politiska systemet och i stället falskeligen förlägga problemet i form av sjukdom hos individen.

Läget är alltså enligt min mening detta: vi har en alltmera markerad tendens att betrakta varje enskild människa ur lönsamhetssynpunkt. Denna tendens har inte minskat i Sverige — tvärtom tror jag att den 1970 är mer markerad än för några decennier sedan. Å andra sidan har man för att balansera denna inhumana tendens infört vad jag vill kalla för "förbandslådeprincipen". Förbandslådeprincipen innebär att man hakar på olika hjälpåtgärder.

Arbetslivet allt inhumanare

Några exempel: Arbetet i industrin blir allt inhumanare med löpande band, MTM, skift, ackord och en arbetstakt som genom själva sin intensitet uppmanar till slarv med skyddsåtgärder. I stället för att ingripa i själva arbetsprocessen ställer man då en förbandslåda till arbetarnas förfogande. Den lådan kan i det här fallet innehålla en industriläkare som delar ut Restenil till dom som inte mår så bra av skiftarbetet.

Exempel två: Arbetstiden per vecka är på väg att kortas ner till 40 timmar. Givetvis med bibehållen produktionsökning. Hur går den ekvationen ihop? Kanske så här: Dom redan duktigare får bli ännu lite duktigare medan dom mindre lönsamma ersätts med maskiner. Förbandslådan innehåller i detta fall för dom duktiga ökad fritid att slicka sina sår på, för dom mindre duktiga

I stället för att ingripa i själva arbetsprocessen ställer man då en förbandslåda till arbetarnas förfogande. Den lådan kan i det här fallet innehålla en industriläkare som delar ut Restenil till dom som inte mår så bra av skiftarbetet.

kanske sjukpension eller avgångsbidrag.

Exempel tre: Statsverket står inför en genomgripande administrativ reform, den s.k. Programbudgeteringen. Det skulle föra för långt att här mera ingående redogöra för denna reform men den innebär bl. a. att effektivitetssynpunkterna kommer att kraftigt markeras inom den offentliga förvaltningen. Inte en dag för tidigt, kanske någon säger men låt oss ett ögonblick se efter vad programbudgeteringen kan komma att innebära för den anställda. För att genomföra ett projekt, ett "program", begär man en summa pengar. Dessa pengar är inte som förut bundna så, att viss del måste gå till löner, till sjukersättningar o.s.v. Projektledaren kan disponera pengarna ganska fritt bara han visar förväntat resultat. Vad frågar sej den effektive projektledaren i det läget? Kanske följande: Kan sju kvinnor i övergångsåldern utbytas mot en självskrivande bandspelare? Kan tre halvtidsarbetande hemmafruar bytas mot en nytexaminerad civilekonom med "sting"? För att nu dom här faktorerna skall passa in på räknestickan måste dom omvandlas i siffror, åsättas ett pris. Räknesticka? Det var ett återfall i forntiden. Numera finns det ett företag som heter IBM och som gör små behändiga datorer som räknar ut lönsamhet och människovärde på en 1 000-dels sekund. Och vad innehåller då programbudgeteringens förbandslåda? Den innehåller Statens personalvårdsnämnd eller Statens omplaceringsnämnd eller nån annan nämnd vars reella inflytande i finanskretsar är litet.

Exempel fyra: De flesta — inte minst inom näringslivet — är numera positiva till företagsdemokrati. Är företagsdemokrati möjlig i ett privatägt företag? Det beror givetvis på hur man definierar företagsdemokrati. I ett privat företag kan

Jag påstår att allt flera människor måste acceptera benämningar som "sjuk", "psykiskt sjuk", "partiellt arbetsför" eller handicapid dels för att få en mera regelbunden försörjning, dels för att rädda ansiktet inför sej själv och omgivningen.

makt köpas för pengar, det är ju själva basförut-sättningen i ett kapitalistiskt system, även om detta faktum inte precis brukar framhållas i dagens Sverige. Inte heller brukar man basunera ut att näringslivet med litet tur kan av- och till-sätta regeringar. Hur då då? Just nu genom en samlad aktion mot kronans värde till exempel. Vilken regering klarar en devalvering ett valår? Men åter till det enskilda företaget: vill man skylä över vissa för en del människor pinsamma fakta kan man ge personalen en present, en liten låda som innehåller en snyggt förpackad företags-nämnd. En grej som ser snygg ut men som vid närmare undersökning kanske har en doft av manipulation.

Varför nu detta tjat om "låda", "förbandslå-deprincip" o.s.v. En låda utmärks av sina väggar, av sin avgränsning. Vad det nämligen handlar om hela tiden är att ekonomiska grundprinciper hålls i sär från stödåtgärder, att man undviker inte-grering, att man värjer sej för ingrepp i basvär-deringarna.

Läkarens roll

Jag skall återknyta till en särskild situation, näm-ligen förhållandet läkare-patient. Först några all-männa upplysningar: vi vet att antalet sjukpensio-ner ökar. Riksförsäkringsverket har också nyligen aviserat att man kommer att ta ökad hänsyn till sociala faktorer vid pensionsbedömningar. Funk-tionärer inom Arbetsvården har sagt mej att de sökande där inte bara blir fler utan också friskare — allt friskare människor skulle alltså — om upp-lysningen är riktig — sorteras ut såsom varande mindre lönsamma. Det har också sagts att arbetstakten i vissa rationellt drivna skyddade verkstäder numera är så uppdriven att man över-vägt att inrätta skyddade verkstäder inom dom

skyddade verkstäderna.

Jag påstår nu att läkaren i dagens Sverige sjuk-förklarar allt friskare personer. Jag påstår också att allt flera människor måste acceptera benäm-ningar som "sjuk", "psykiskt sjuk", "partiellt arbetsför" eller handicapid dels för att få en mera regelbunden försörjning, dels för att rädda ansiktet inför sej själv och omgivningen.

Vad kan då läkaren göra? — förutsatt att han är medveten om problematiken. Läkaren kan knap-past vägra en enskild patient ett tveksamt pen-sionsintyg för att använda patienten som slagträ mot ett felaktigt samhällssystem. Och patienten? Vad händer med den icke-lönsamma människa som inte vill bli kallad "sjuk"? Vid fabriksnerläg-gelser i glesbygder händer det till exempel att flera av de äldre arbetarna sjukpensioneras. Var-för det? Blev de sjuka just för att fabriken las-ner?

Konklusion

För att komma till en konklusion: "förbandslå-deprincipen" måste ersättas av ett reellt jämlik-hetstänkande. Det betyder att ekonomiska rättig-heter inte skall knytas ihop med medicinska diag-noser. Varje människa skall ha sin försörjning tryggad utan att först behöva bli genomrotad med all tänkbar medicinsk apparatur i jakten på en medicinsk diagnos. Vidare skall varje männi-ska ha rätt att arbeta antingen hon fyller dagens ekonomiska lönsamhetskriterier eller inte. En för-utsättning för detta är en socialisering som leder fram till löneutjämning och jämlikhet. Först då kan man sära på människovärde och ekonomisk värdering.

Vad händer annars? Annars fortsätter tenden-sen att dela upp befolkningen i lönsamma respek-tive icke-lönsamma, i första och andra klassens medborgare. I ett A- och ett B-lag. Vi får då en liten högproduktiv, högavlönad elit som håller ett hådrationaliserat näringsliv i toppform och så att säja släpar den stora inaktiva delen av befolkning-en efter sej på en säng med gummihjul. Och män-niskorna på sängen har små röda flaggor i hän-derna som det står "Leve produktionsökningen"! på.